

Косович О. В.,

доктор філологічних наук,

завідувач (професор) кафедри романно-германської філології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ В ПАРАДИГМІ КВЕБЕКСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ: КОНЦЕПТ *MAISON*

Анотація. У статті розглядаються стереотипні характеристики концептів, які становлять основу квебекської лінгвокультурної ідентичності, а саме концепту *maison* (будинок). Зазначається, що концепт *maison* показав відмінності в понятійній, образній і ціннісній характеристиках у квебекській і французькій мовних свідомостях, що дає нам підставу визначати цей концепт як лінгвокультурний.

Ключові слова: франкоквебекська мова, французька мова, концепт, концепт *maison*, концептуальний аналіз.

Постановка проблеми. Загальнолюдські цінності виражають базові ідеали, цілі й сенс життя людей і є константами для будь-якого суспільства. Їх неминуща значимість основана на загальних потребах, інтересах і потребах суспільства та не залежить від гендерних, соціальних, національних тощо факторів. Професор В. Синячкін у фундаментальному дослідженні «Загальнолюдські цінності в російській культурі: лінгвокультурологічний аналіз» указує на те, що ці цінності притаманні всьому людському роду; вони виникають як відображення спільності, що наявна в усіх етнічних утвореннях і виявляється в спробах установити деякі етичні правила людського співробітництва [1, с. 32].

Універсальність загальнолюдських цінностей не виключає можливості виявлення їх етнокультурної специфіки; більше того, саме особливості вербальної репрезентації цінностей, дослідження образної структури та ієрархічної системи кожної із цих аксіологічних максим має стати невід'ємною частиною будь-якого лінгвокультурологічного дослідження. Виявлення національно-культурної специфіки загальнолюдських цінностей, за В. Синячкіним, розкривається «в аспекті їх асоціацій з елементами культурного досвіду народу в історичній перспективі» [1, с. 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Номенклатура загальнолюдських цінностей варіюється за кількістю і змістом у роботах багатьох дослідників.

Метою статті є проведення концептуального аналізу цінності – *будинок*. Такий вибір зумовлений логікою дослідження: згідно з нашою гіпотезою, цей концепт є базовим компонентом категорії ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Ціннісний складник цього концепту широко представлений у пареміологічному фонді франкоквебекської мови; багато фразеологізмів і паремій мають тісний зв'язок із французькою мовою Франції, наприклад:

laver son linge dans la maison – не виносити сміття з хати/
En petite maison la part de Dieu est grande – в бідному домі Бога шанують більше, ніж у багатому/
Avant de te marier aie maison pour habiter – спочатку заведи будинок, а потім одружуйся.

Варто також указати на тісний зв'язок концептів *будинок* і *вогнище* у французькій і квебекській культурах: *La femme est à âme du foyer*/Дружина – душа вогнища (французькою мовою);

Une maison sans feu est comme un corps sans âme/У вогнищі без дружини (любові), немає душі (дослівно – Будинок без вогнища, що тіло без душі) – у франкоквебекській мові. Однак, незважаючи на існування значної кількості прислів'їв і приказок, що збігаються за семантикою у франкоквебекській і французькій мовах (далі – FQ і FF відповідно), нами виявлені суттєві відмінності:

Un bûcheron est maître dans sa maison/Дроворуб – господар у своєму домі (FQ). *Charbonnier (Le charbonnier) est maître en sa maison*/Вугляр у себе вдома господар (FF). У цьому випадку лексичні розбіжності пояснюються різницею укладу життя квебекців і французів. Те саме можна сказати про наявність приказки *Les caves ne sont pas en toutes dessous des maisons/Дурість – всюдисуща* (буквально – не всі підвали знаходяться під будинком) у FQ та її відсутність у FF.

Tu peux aller chercher l'appétit ailleurs, en autant que tu manges à la maison/Можеш нагуляти апетит ще десь, доки їси вдома (FQ). У FF – еквівалент відсутній. За П. Дерюїссо, значення цього прислів'я: «Можеш захоплюватися іншими жінками за умови, що не обманюєш свою дружину» [2]. Тут ми бачимо тісний взаємозв'язок із моральними установками квебекської культури, джерело яких – чільна роль католицької церкви в житті квебекців.

Приказка *faire une bonne maison* (розбагатіти, дослівно – зробити гарний будинок), навпаки, відсутня в FQ. На наш погляд, це пояснюється тим, що більшість квебекців жила дуже бідно упродовж століть. Відсутність певних традицій, які закладаються в добре забезпечених сім'ях, так званих світських звичаїв, поширених у Франції, є причиною лакунарності деяких фразеологізмів у FQ, наприклад: *être la maison/бути членом сім'ї* (буквально – бути членом будинку; тут доречно згадати стійке вираження в українській комунікації зразка 19 століття – «Йому відмовлено від дому»), *enfant de bonne maison/добре вихована дитина* (дослівно – дитина з гарного будинку) [3]. Отже, навіть кілька наведених нами прикладів показують відмінності у змісті концепту *будинок* у французькій і квебекській свідомостях. Аналіз структурно-змістовних зв'язків цього концепту ще більше наочно демонструє наявність етнокультурної специфіки. Виділимо відмінні характеристики концепту *dîm* у квебекській мовній свідомості:

Будинок як реалізація опозиції «свій-чужий»: *Un petit chez-soi vaut mieux qu'un grand chez les autres*/букв.: «своє маленьке є кращим за велике в інших» (тут простежується тісний зв'язок з англійською пареміологією). Пор.: *Be it ever so humble, there is no place like home*; *Une tartine de sirop chez nous est parfois meilleure qu'un banquet ailleurs*/букв.: «бутерброд з патокою (з варенням) у нас деколи є кращим за банкет біля чужих» (аналогічно в англійській мові – *Dry bread at home is better than roast meat abroad*); *Chacun dans sa cour*/букв.: «кожен у своє-

му дворі», тобто *кожен сам за себе*; *Pas dans ta cours*/букв.: «не в моєму дворі»; *On est toujours mieux dans nos souliers*/букв.: «У своїх туфлях завжди краще», тобто *завжди краще в себе вдома, зі своїми родичами, у своєму оточенні*; *On marche toujours de travers sur un plancher qui nous appartient pas*/букв.: «Ми завжди так (киво) крокуємо по підлозі, яка нам не належить», тобто нам завжди ніяково не в себе вдома.

Будинок як головна цінність сім'ї: *Robe de velours éteint le feu à la maison*/букв.: «Оксамитове плаття заглушає вогонь (блиск) вдома», тобто *хто хоче занадто блищати в суспільстві, нехтує домашнім вогнищем, родичами*; *Petite maison, grosse famille*/букв.: «Маленький будинок – велика сім'я». Це прислів'я має три значення: 1) «малозабезпечені сім'ї, як правило, є найбільшми», тобто протиставляються ціннісні складники концептів *багатство* і *сім'я*; 2) «маленькі доходи дають великі багатства»; 3) «малими засобами – великі цілі». Іншими словами, ціннісна сторона концепту *сім'я* безпосередньо пов'язана з концептом *будинок*, підкреслює його високе становище в ієрархії інших загальнолюдських цінностей, у тому числі щодо цінності *достаток*.

Будинок як уособлення людини: *Qui a un toit de verre ne tire pas de pierres chez son voisin*/букв.: «Той, у кого скляний дах, не кидатиме камені своєму сусідові» – прислів'я, що застерігає людину від насмішок і причіпок на адресу іншої людини, оскільки вона сама не є досконалою. У цьому прикладі словосполучення *скляний дах* уособлює риси характеру людини, отже, одиниці *будинок* і *людина* виступають як смислові тотожності; *Nettoie devant le porte de ta, toute la rue sera propre*/Помий свій поріг, і вся вулиця буде чистою; *Si tu es propre, on le verra par le seuil de ta porte*/Якщо ти охайний, це побачать по твоєму порозі – обидва прислів'я мають смислову схожість, семантика одиниці *поріг* є тотожною зовнішньому вигляду людини. Аналогічно попередньому прикладу простежується очевидна подібність лексико-семантичних груп за моделлю частина-ціле.

Образний складник концепту *maison* також має широкую репрезентацію в художніх текстах і суспільно-політичному дискурсі. Зважаючи на значний обсяг наявних метафоричних виразів, виділимо з них найбільш продуктивні:

Будинок – притулок, захисток: *Je suis rentré dans mon abri sûr pour me cacher de tous les malheurs*/Я знову повернувся до свого надійного притулку, щоб сховатися від усіх неприємностей [4].

Будинок – батьківщина, Квебек: *Nous sommes prêts à accueillir de nouveaux québécois à l'entrée de notre maison commune. Étant des hôtes recevant nous vous feront voir toute la beauté de notre Québec natal*/Ми готові зустріти нових квебекців на порозі нашого спільного будинку. Як гостинні господарі ми покажемо їм усю красу рідного Квебеку [5]; *Je sais qu'il y a pas de plus beau lieu que la Patrie. S'il te plaît, oublie pas que c'est la maison à endroit où on t'attend toujours*/Я знаю, немає кращого місця, ніж Батьківщина. Будь ласка, не забувай, що будинок – це місце, де тебе завжди чекають [6];

Будинок – холод, зима: *Ma maison ce n'est pas ma maison, c'est froidure*/Моя країна це не моя країна, це зима. (Мій дім – це не мій дім, це холод/Моя країна – це не країна, це зима).

Неможливість виокремлення чіткої структури кожного з концептів, зважаючи на перетин асоціативних полів, дає змогу зробити висновок про високий ступінь абстракції концепту *будинок*, у якого образний складник має складну структуру, а межі кожної з асоціативних ознак розмиті. Концепти, сутність яких лежить у подібних одиницях мови, З. Попова й В. Стернин

характеризують так: «Значення таких слів люди пов'язують із явищами, що сприймаються чуттєво, які пов'язуються свідомістю в деяку комплексну картину» [7, с. 74].

Отже, образ концепту *maison* є комплексом чуттєвих характеристик, які не завжди піддаються вербальній репрезентації, проте реконструкція асоціативного поля дає можливість диференціювати наявність певних складників.

Понятійна сторона концепту *е*, за В. Карасиком, його «мовною фіксацією, яка включає в себе опис, позначення, ознакову структуру, дефініцію, зіставні характеристики цього концепту» [8, с. 3]. Ця характеристика щодо концепту *maison* є надзвичайно об'ємною. Виходячи з поставлених завдань статті, зупинимось на тих дефініціях, які є важливими для дослідження, тобто виділимо етноспецифіку понятійної структури концепту:

Maison québécoise – maison coloniale, victorienne/будинок у колоніальному, вікторіанському стилі (FQ); у FF дефініція є відсутньою;

Maison individuelle – FF: maison qui comporte ou un deux logements/будинок, що складається з одного або двох житлових приміщень; FQ: maison qui comporte un seul logement/будинок, у якому одне житлове приміщення.

Maison à étage – FF: maison à (deux) étages – FQ: maison qui comporte deux niveaux d'habitation. L'emploi de maison à deux étages a été officialisé par l'OQLF pour remplacer cottage. Будинок із двома поверхами. У FQ це словосполучення офіційно змінено, замість раніше використовуваної лексики *cottage* [9].

Наведені приклади свідчать про те, що відмінності в понятійній структурі концепту *dім* зумовлені різними умовами проживання в Квебеку й у Франції, історично сформованими традиціями, пов'язаними з будівництвом будинку. Як справедливо зазначає А. Холкіна, «архітектура і практичність квебекського будинку є втіленням надійності й захисту від холоду, оскільки житло – це фортеця, де людині тепло й ситно, де рідні та близькі збираються разом» [10, с. 22].

Цікаво також відзначити, що лексема *cottage* вилучена з франкоквебекського словника, зважаючи на прагнення «позбутися» від англіцизмів, які перешкоджають збереженню мови, на думку квебекців.

Висновки. Отже, аналіз концепту *maison* показав відмінності в понятійній, образній і ціннісній характеристиках у квебекській і французькій мовних свідомостях, що дає нам підставу визначати цей концепт як лінгвокультурний.

Концепти *dім* є загальнолюдською цінністю, за якої вербальна репрезентація образного складника цієї цінності має лінгвокультурні особливості. Загалом у квебекській мовній свідомості образи *дому, батьківщини, Квебеку, квебекців* створюють міцний асоціативний ланцюжок, межі кожної з асоціативних ознак – умовні, розмиті й невіддільні одна від одної. У мовній картині світу квебекців у концепт *dім* також входять компоненти *сім'я, країна, край, холод*. Перетин асоціативно-вербальних зв'язків концепту *dім* з іншими концептами (*батьківщина, країна, Квебек*) говорить про еквівалентну значущість цих цінностей у квебекській лінгвокультурі. Ядерні характеристики образного складника концепту *dім* підтверджують нашу гіпотезу, що *будинок* є важливим компонентом квебекської лінгвокультурної ідентичності.

Майбутні дослідження стосуватимуться концепту *батьківщина*, а також ключових характеристик асоціативного поля цього концепту, що вважається одним із центральних у квебекській лінгвокультурі.

Література:

1. Синячкин В.П. Общечеловеческие ценности в русской культуре: лингво-культурологический анализ: дисс. ... докт. филол. наук. Москва, 2011. 646 с.
2. DesRuisseaux P. Dictionnaire des Expressions Quebecoises. Bib Quebecoise, 2009. 540 p.
3. DesRuisseaux P. Dictionnaire des proverbes, dictons et adages québécois, Montréal: Bibliothèque québécoise, 2009. 178 p.
4. Wilhelmy P. Ces mains sont faites pour aimer. Libre Expression, 2014. 168 p.
5. Le blogue de Jean-François Lissé. URL: <http://jflisee.org/>.
6. Gaétan S. N'oubliez pas, s'il-te-plaît, que je t'aime. Notabilia, Montréal, 2014. 96 p.
7. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. Воронеж: Истоки, 2002. 60 с.
8. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 390с.
9. USITO. Un nouveau dictionnaire du français. URL: <http://www.usito.com>.
10. Холкина А.С. Концепт «Patrie» во французском языке Канады: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2013. 27 с.

Косович О. В. Общечеловеческие ценности в парадигме квебекской лингвокультуры: концепт *maison*

Аннотация. В статье рассматриваются стереотипные характеристики концептов, которые составляют основу квебекской лингвокультурной идентичности, а именно концепта *maison* (дом). Отмечается, что концепт *maison* показал различия в понятийной, образной и ценностной характеристиках в квебекском и французском языковом сознании, что дает нам основание определять этот концепт как лингвокультурный.

Ключевые слова: франкоквебекский язык, французский язык, концепт, концепт *maison*, концептуальный анализ.

Kosovych O. Human values in the paradigm of the Quebec culture: the concept *maison*

Summary. The article highlights the issues of stereotypical characteristics of concepts that form the basis of Quebec's linguistic and cultural identity, namely the concept *maison* (house). It is noted that the concept *maison* showed differences in the conceptual, figurative and value characteristics in Quebec and the French language consciousness that gives us reason to define this concept as linguocultural.

Key words: French-Quebec language, French language, concept, concept *maison*, conceptual analysis.